

5A
УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

СЕРІЯ: Літопис УВАН ч. 10

ДМИТРО ДОРОШЕНКО

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ ПІД ПРАПОРОМ
ШЕВЧЕНКА

Вінніпег

1949

Накладом Української Вільної Академії Наук

*Ву
Л. Жаварук*

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
СЕРІЯ: Літопис УВАН ч. 10

ДМИТРО ДОРОШЕНКО

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ ПІД ПРАПОРОМ
ШЕВЧЕНКА

Вінніпер

1949

Накладом Української Вільної Академії Наук

Загальне число
видань УВАН 50

Вже сучасники Шевченка оцінили велике значіння його поезії для національного відродження українського народу і зрозуміли її ролю в духовому розвитку України. Куліш, пишучи до Шевченка ще в перших роках по появі „Кобзаря”, висловився, що поезія Шевченка „буде говорити в імені українського народу вічно”, а промовляючи над гробом Шевченка, сказав, що все, що єсть „справді людського й чесного в Україні, йде і буде йти під прапором Шевченка”. Близші приятелі великого поета, зібравшись в перші дні по його смерті, винесли між собою постанову, яким би то способом достойно вшанувати його пам'ять. І серед цих постанов був один пункт про заложення товариства, яке дбало б про повне видання творів Шевченка, щоб тим способом спріяти ширенню його ідей. Сталося так, що твори Шевченка зробилися відомі в Галичині саме в рік його смерті — в 1861 році. Вони викликали справжній ентузіазм серед молодшого покоління. Ми бачимо в тих часах і перші прилюдні прояви признання Шевченка як великого національного поета України. Таким проявом була промова Володимира Барвінського, виголошена у Львові в 1872 році на святі роковин смерті Шевченка. Але те, що було можливе в Австрії, завдяки їй — хоч і куценькій — а всетаки конституції, те було ще довгий час нездійснене в царській Росії. І от серед українських патріотів з Великої України виникає думка створити огнище української культури поза межами досягання російської цензури — в сусідній Галичині, у Львові. В 1873 році повстає у Львові „Товариство імені Шевченка”, яке мало своєю метою

„плекати й розвивати українське письменство”, як стояло в його статуті. Українська патріотка з Полтавщини, пані Милорадовичка, пожертвувала велику суму грошей як на тодішні відносини — 8000 гульденів на закупню для товариства друкарні. Але товариство імени Шевченка, як строго замкнена установа з високою членською вкладкою, не виявило ширшої діяльності, обмежуючись виданням зрідка якоїсь наукової книги, — наприклад видало студію проф. Огоновського про українську мову, та взяло на себе друк двохтижневика „Зоря”, що почав виходити з 1880 року у Львові.

Маючи на думці заповіт Шевченка, оті його слова: „Учитесь, брати мої, думайте, читайте, і чужому навчайтесь”, наддніпрянські українці тоді ж таки, на початку 1870-х років, заложили і в себе у Києві огнище української науки під фірмою відділу „Російського Географічного Товариства”. Це товариство під чужою фірмою зібрало в своїх рядах визначні наукові сили, можна сказати — цвіт української науки з усіх українських земель Росії й Австро-Угорщини. Воно розвинуло досліди з поля української народної поезії, історії, народнього побуту й економічного життя. Воно пишалося такими іменами, як Антонович, Драгоманов, Житецький, Михальчук, Чубинський, Вовк та інші дослідники. Ним було видано високо цінну збірку народніх дум, збірку казок, цілий ряд розвідок з ріжних галузей українознавства. Членові товариства Русову було доручено зібрати рукописи творів Шевченка й видати їх за кордоном. Русов виїхав до Праги і там видрукував два томи „Кобзаря”, це перше повне видання найбільшого твору нової української літератури.

Але російський уряд, злякавшись розвитку українського руху в Києві, звідки він промінював на всю Україну, поспішив розв'язати в 1875 році Відділ Географічного Товариства, а щоб зупинити дальший розвиток українства, 18 травня 1876 року було видано ганебний царський указ, який забороняв українське письменство в Росії і забороняв

прилюдне вживання українського слова в театрі, на концертах і взагалі в прилюдному житті. Заборонено було й ввозити українські видання з-за кордону.

Видаючи цей указ, російський уряд думав, що тим самим підписує смертний вирок для українського руху. Але він дуже помилився. Українські автори стали посилати свої твори для друку до Галичини, де з кожним роком скріплявся український рух, де друкувалися українські книжки й часописи. Київська громада вирішила за кордон професора Драгоманова з спеціальною місією знайомити чужий світ з становищем українського народу й протестувати проти ганебної заборони українського національного руху. Драгоманов разом з іншими емігрантами з України й кількома українцями з Галичини — серед них був і молодий Франко — зложив українське видавництво в Женеві й випускав там книжки й брошури в обороні інтересів українського народу. Він видав, між іншим, збірку поезій Шевченка, заборонених в Росії, і ряд розвідок про Шевченкову творчість.

В Росії, не маючи змоги друкувати свої праці рідною мовою, наші вчені публікували їх мовою російською й створили обширну й дуже цінну літературу з різних галузей українознавства. Головним органом цієї літератури зробився видаваний від р. 1882 у Києві місячник „Кіевская Старина”. Цей місячник уділяв особливу увагу дослідженню життя і творів Шевченка. В 1898 році появилася перша наукова біографія Шевченка, написана Кониським і видана російською мовою в Одесі й українською у Львові.

З кінця 19 століття український рух в Австрії і в Росії почав поступати вперед великими кроками. Серед українців наддніпрянських виникла думка створити у Львові науковий осередок всеукраїнського значіння, який би охопив усі частини української землі, переділені чужими державними кордонами, і об'єднав їх в спільній науковій праці. Антонович у Києві і Олександр Барвінський у Львові ви-

сунули проект перетворення львівського товариства імени Шевченка в наукове, по типу академій наук, які вже існували у поляків, чехів, хорватів. Барвінський, який був послом до австрійського парламенту, перевів за порозумінням з Антоновичем цей проект в життя, і в р. 1893 уряд затвердив статут „Наукового Товариства імени Шевченка”; одночасно було założено у львівському університеті кафедрі історії України і в р. 1894 доручено її молодому київському вченому Михайлові Грушевському, учневі Антоновича.

Грушевський сполучував у своїй особі талант не тільки визначного історика, але й першорядного організатора наукової праці. Обраний головою Наукового Товариства імени Шевченка, він розвинув подиву гідну наукову працю. Він скупчив біля Наукового Товариства видніших українських учених Австрії й Росії, розпочав зразу на широку скалю наукове видавництво і вже за яких 10 років міг прилюдно заявити, що праця Наукового Товариства імени Шевченка „створила українську науку в очах і поняттях ученого світу”. Зпоміж своїх університетських учнів Грушевський виховав цілі кадри молодих істориків, які оперли діяльність Товариства на місцевих силах. Зі старших учених галицької України славу Товариства становили Іван Франко й Володимир Гнатюк. Тяжко було вдержувати тісний контакт з ученими Великої України, тим більше що російський уряд відразу відніс усі видання Товариства до категорії абсолютно заборонених в Росії. Але співпраця Київя зі Львовом не переривалася.

Револуція 1905 року принесла скасування обмежень і заборон для українського слова в Росії і установила вільний духовий обмін між Україною наддніпрянською й Галичиною. Тепер культ Шевченка розвинувся в повнім блиску по всій українській території і над Дніпром, і на Кубані, в Галичині, і на Буковині. Бідний галицький селянин, швакаючи щастя-долі за океаном, заніс „Кобзаря”, як своє національне Євангеліє, до Америки, до Канади і до Бразилії.

Скрізь, де оселявалися українські емігранти, вони творили свої народні доми, свої „Просвіти”, свої культурні установи, називаючи їх іменем великого національного поета. Наукове Товариство імени Шевченка у Львові, хоч і не могло під австро-польським режимом дістати належний собі титул Української Академії Наук, фактично виконувало ролю такої академії і було визнане в цій ролі цілим світом. Можна сміливо сказати, що ціле національне життя на всій широкій українській землі ішло під прапором Шевченка. Так справдилися слова Куліша, сказані ним над гробом поета.

Відродження української державности в 1917—1918 роках розкрило перед українською культурою безмежні горизонти. Протягом кількох місяців повстало українське шкільництво, українські університети, українська мова стала державною мовою, і все це увінчалось Українською Академією Наук, створеною в осени 1918 р. гетьманом Скоропадським в столиці Української Держави — у Києві. Акт 22 січня 1919 року урочисто проголосив злуку всіх українських земель в одну соборну Україну. Але цьому вікопомному акту судилося мати лише деклараційне значіння. Вороги України вже чигали над нею і після впертої боротьби розшарпали її й поділили між собою: Москва, Польща, Румунія, Чехословаччина загарбали — хто більшу, хто меншу пайку української спадщини. Значна частина українських культурних сил опинилася на еміграції.

Українська еміграція створила на чужині свої високі школи й свої наукові товариства. Програвши збройну боротьбу за Україну, вона творила наукові цінності, розвивала далі українську науку, літературу і мистецтво, і чужинці з дивом могли бачити, що українці є культурна нація, що у них на першій пляні стоїть наука і просвіта. І навіть ворожі окупанти українських земель мусли числитись з культурно-національною роботою українців на чужині та зберегати такі формальні ознаки української національности, як українська школа і українська мова. Українській еміграції, при всій розбіжності політичних напрямів серед

неї, присвічував один спільний ідеал — незалежної української держави, і до здійснення цього ідеалу вона прямувала під прапором свого національного поета-пророка Шевченка. Тому й на чужині, так як раніше на рідних землях, шановано пам'ять Шевченка, влаштовувано в його честь академії, наукові засідання й концерти.

Та настали тяжкі часи нової світової війни, яка принесла Україні страшну, нечувану руїну й нове поневолення історичним ворогом. Прийшла нова еміграція, ще численніша як перша, вже масова, яка нараховує вже сотні тисячів. Тепер на еміграції опинилися представники української науки, письменства і мистецтва — з усіх кінців української території зпід колишньої польської й румунської займанщини, а найбільше зпід совітської. Опинилися вони в умовах безмірно тяжчих — моральних і матеріальних, ніж то було по першій світовій війні, розміщені по таборах, звідки їх під іменем Д. П. домагалися совіти, щоб вони поділили долю тих, що опинилися під їх владою. Більш року минуло, поки переможці у війні — американці, британці і французи зрозуміли, чому Д.П. не хочуть вертатись „на рідину”, й перестали їх силувати до того.

Українські науковці, перебуваючи часом у жахливих умовах життя по таборах, живучи під вічною загрозою, що їх віддадуть в руки совітської влади, проте рішили, що вони не повинні марнувати часу, а мають і надалі, поки можуть, працювати над розвитком національної культури. Вони знали, що під совітами іде систематичне винищення недобитків української інтелігенції, в першій мірі діячів української науки і літератури, та що сама українська культура засуджена на загибелю. Вони розуміли, що на їх лежить обов'язок берегти українську культурну традицію, щоб передати її наступним — надіємось щасливішим поколінням.

Отож серед українських науковців, скупчених здебільшого в Баварії, повстала думка організувати об'єднання наукових сил на еміграції в формі Української Вільної Ака-

демії Наук. Ця думка була зреалізована в кінці 1945 р. в місті Аугсбургу, а 4 січня 1946 р. відбулася в таборі *Somme-Kaserne* скромна інавгурація Академії. Організовано її в той спосіб, що вчені складають відповідно до свого наукового фаху окремі групи, на чолі яких стають обрані членами керівники; президія групи об'єднує в ній всю наукову роботу, складає її плян і скликає в міру потреби прилюдні наукові конференції. Керівні члени групи складають наради керівних членів. Раз на рік відбувається спільна для всіх груп Шевченківська конференція, на якій читаються доповіді з Шевченкознавства. Першою зорганізувалася „Група передісторії та ранньої історії”, як відбула 25 січня 1946 р. перше засідання під проводом свого керівника проф. В. Щербаківського. Протягом першої половини 1946 р. повстали групи: 1) історична, 2) історії та теорії літератури, 3) мовознавства, 4) мистецтво-знавства, 5) орієнталістична, 6) педагогіки і психології, 7) зоології, 8) біологічна, 9) математична, 10) книговодства, 11) філософічна, 12) етнографічна. Крім того повстали при УВАН інститути: 1) археографічний, 2) театрознавства, 3) слов'янознавства і 4) інститут державного плянування.

Протягом 1947 р. УВАН об'єднала в рядах своїх членів майже всіх наукових українських діячів. 10 вересня 1947 р. відбулася нарада президіяльного Бюро, яка ухвалила статут Академії, прийнятий до відома Центральним Представництвом Української Еміграції (ЦПУЕ), установила категорії членів Академії, поділених на такі групи: 1) дійсні члени, 2) члени кореспонденти і 3) члени співробітники. Президентом Академії обрано проф. Д. Дорошенка, віце-президентом проф. Л. Білецького й генеральним секретарем проф. Яр. Рудницького. При УВАН зорганізовано бібліотеку й Архів-Музей, філія якого повстала недавно в Нью Йорку.

На початку 1947 р. відновило свою діяльність на еміграції високо заслужене перед українською наукою, всім знане Наукове Товариство імени Шевченка, на чолі якого

станув проф. Іван Раковський, який стояв на чолі Товариства в краю. Воно вступило в близький контакт з УВАН, — цей контакт улекшується тим, що значне число членів УВАН є давніми дійсними членами Н. Тов. ім. Шевченка. Ще перед тим відновив свою працю в Мюнхені Український Вільний Університет, що існував у роках 1921—1945 в Празі. Так само в числі його професорів є цілий ряд членів УВАН.

УВАН діставало невеличку допомогу від ЦПУЕ, яка дуже зменшилася через загальне зменшення коштів самого ЦПУЕ. Наукові конференції УВАН відбувалися прилюдно по різних таборах Д.П. в Аугсбургу, Новому Ульмі, Байройті, Берхтесгадені, Діллінгені, Фюссені й Регенсбургу, в присутності мешканців таборів.

Коли почався виїзд українських емігрантів з Німеччини й Австрії до Бельгії, Англії, Франції, до Північно-Американських Сполучених Держав і Канади, з їх численними українськими колоніями, а далі до Південної Америки й Австралії, то дехто з українських науковців опинився і в Канаді. Було би дуже бажано, щоб вони, в інтересах української науки, й тут працювали на науковій ниві, скріплюючи собою місцеві культурні сили. Ми добре розуміємо, що Канада не може дати всім працю в своїх школах та різних освітніх установах, але певна річ, що працювати хоча б лиш для звичайного прожитку, далеко легше серед своїх рідних людей. Прихильне відношення до УВАН з боку КУК-а, який репрезентує і об'єднує українську громадськість у Канаді, служить для президії УВАН запорукою, що українські науковці, вигнані лихою долею з рідного краю, не будуть почувати себе в Канаді зайвими й непотрібними чужинцями.

В И Д А Н Н Я
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК:

- 1—10. Бюлетень УВАН — 1946/47.
11. Літопис УВАН ч. 1. УВАН в перше півріччя її існування. 1946. Ст. 5.
12. Літопис УВАН ч. 2. Доповідь про діяльність УВАН — 1946. Ст. 13.
13. **Віктор Петров**: Провідні етапи розвитку сучасного Шевченкознавства. — 1946. Ст. 37.
14. **Борис Крупницький**: До методологічних проблем української історії. — 1946. Ст. 23.
15. Запитник для збирання матеріалів до українського особового й місцевого назовництва — 1947. Ст. 2.
16. **Українська Бібліотека** при Стенфорд Університеті в Пало Алто, Каліфорнія. — 1947. Ст. 12.
17. **Дмитро Чижевський**: Деякі проблеми дослідження формального боку поезій Шевченка. 1947. Ст. 17.
18. **Ярослав Рудницький**: Наголос в поезії Шевченка. 1947. Ст. 60.
19. **Василь Лев.**: Лексика ранньої Шевченкової поезії. 1947. Ст. 10.
20. **Сергій Жук**: Скульптурні портрети Шевченка. — 1947. Ст. 11.
21. **Шевченко та його доба**. Вип. I. 1946/47. Ст. 135.
22. **Автограф Шевченка 1857 року**. 1947. Ст. 6.
23. **Л. Биковський**: Національна Бібліотека Української Держави. — 1947. Ст. 37.
24. **П. Курінний і О. Повстенко**: Історичні пляни Києва. Ст. 4 й 17 мап (фотодрок).
25. **М. Костомаров**: Книги Биття Українського Народу. — 1947. Ст. 60.
- 26—30. Літопис УВАН ч. 3—7.
31. Літопис УВАН ч. 8. В справі єдиного наукового центру. — 1948. Ст. 13.
32. **Volodymyr Chudyniv-Bohun**: Solution of the Enler's Problem. Regensburg 1947. G. 20.
33. **Г. Закревська**: Четвертинні відклади українського Полісся в межах Наддніпрянщини. — 1948.
34. **Яр. Пастернак**: До проблеми поширення й хронології лінійно стрічкової кераміки в Європі. — 1948.
35. **Вол. Мацяк**: Галицько-Волицька Держава 1290—1340 рр. у нових дослідках. 1948.
36. Slavistica I: Завдання слов'янської філології й українська славістика. 1948. Ст. 29.
37. Slavistica II: **В. Чапленко**: Українізми в мові М. Гоголя. 1948.
38. Slavistica III: **Ів. Сидорук**: Проблема українсько-білоруської мовної межі. 1948.
39. **М. Міллер**: Палеоліт Надпоріжжя. 1948.
40. **Дм. Чижевський**: Культурно-історичні епохи. 1948.
41. **Українські Бібліологічні Вісті** — 1948 (в друку).
42. **М. Міщенко**: Фізіологічні основи патогенези невротичних і реактивних станів. 1948.

43. **Л. Білецький:** Шевченко в Яготині (в друку).
44. **Вол. Дорошенко:** Літературно-Науковий Вісник І. Львівський період 1898—1906. — 1948.
45. **Б. Крупницький:** Гетьман Данило Апостол.

Дальші випуски в підготові.

Замовлення в Канаді й Америці слати на адресу:

**UVAN, P.O. Box 3597, Station B.,
Winnipeg, Man., Canada.**

SLAVISTICA

серія неперіодичних публікацій на теми з слов'янських мов, літератур, культури, етнографії, старовини, передісторії слов'ян тощо, з окремою увагою до проблематики слов'янського Сходу.

Головний редактор: проф. д-р Ярослав Б. Рудницький, професор слов'янської філології в Українському Вільному Університеті (давній у Празі, тепер у Мюнхені)

Досі вийшли:

SLAVISTICA I. Завдання слов'янської філології й українська славістика.

SLAVISTICA II. В. Чапленко: Українізми в мові М. Гоголя.

SLAVISTICA III. Іван Сидорук: Проблема українсько - білоруської мовної межі.

Ціна одного випуску 50 ц.

Дальші випуски в підготові

Замовляти:

UVAN

P. O. Box 3597, Station B., Winnipeg, Man.